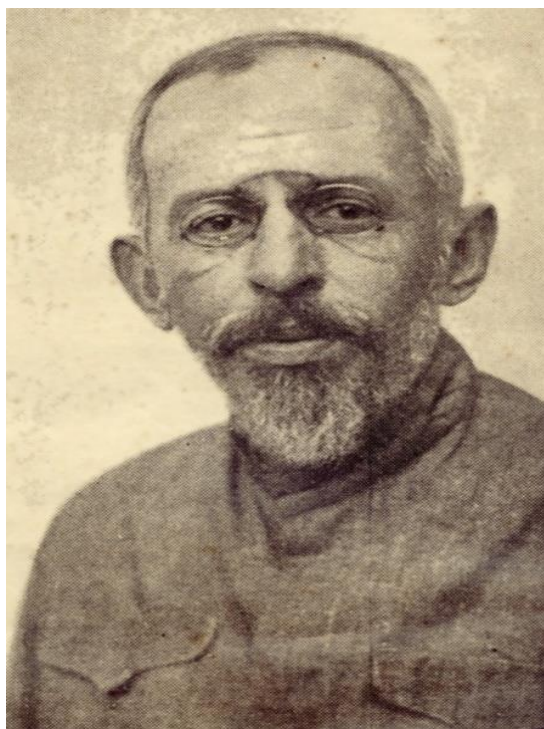

УДК 37.091.4 Данилевич

Ірина Івахненко,
Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0001-9959-6825

Педагогічна діяльність Василя Данилевича

Василь Юхимович Данилевич (1872–1936)

Abstract. The article is devoted to Vasyl' Danylevych, as well as known Ukrainian historian, scientist, public figure, Professor, archaeologist, numismatist, Museum critic and teacher. The relevance of the article consist in the study of the pedagogical activity of the Ukrainian historian at the end of the 19th – first third of the 20th century. The future teacher was born in the family of a hereditary nobleman, he was graduated from the 4th Kyiv gymnasium and the history and philology faculty of the St. Volodymyr University in Kyiv. Vasyl' Danylevych's mentor was Professor Volodymyr Antonovych, under whose guidance he wrote the competition work “An Outline of the History, the Polotsk Land until the end of the 14th century”. For this work he received a gold medal and the right to become a professorial scholarship holder and continue his studies in the master's program. He became a member of Professor Antonovich's Kyiv School of Historians.

Vasyl' Danylevych's scientific and pedagogical work lasted almost 40 years and covered his work as a teacher of the Baku real School in 1896–1897, a teacher of the Yuryevsky (Tartu) real School in 1897–1900, Revelskaya Alexandrievskaya Gymnasium in 1901, a teacher at the Kharkiv Gymnasium in 1902–1907, and a privatdozent at Kharkiv University in 1903–1907 and the University of St. Volodymyr 1907–1915 in Kyiv and at the higher female courses in Kyiv, privatdozent of the University of Warsaw in 1915–1917, professor at the Ukrainian university in 1918–1920 in Kyiv and the Kyiv Institute of Public Education in 1920–1931, etc.

During his seminal pedagogical life, the historian developed and conducted many lectures. Among them were courses on the history of ancient Russian (Ukrainian) lands, historical geography, source studies, the history of Russian colonization, etc. He turned his attention to the history of the Ukrainian Cossacks, socio-economic and cultural development of Ukrainian lands,

also covering issues of historical geography. V. Danylevych actively collaborated with his students, attracted them to various fields of activity. Speaking of Vasyl' Danylevych as a teacher, his students recalled he took a very attentively and critical approach to his work. It was these qualities in his works allowed to prove himself and make a significant contribution not only to the field of pedagogical work, but also to his scientific activities in general.

Returning to Ukraine in 1918, V. Danylevych expressed a desire to work for the benefit of the Ukrainian people and Ukrainian science. In 1918–1920, he worked as a professor at the Kyiv State Ukrainian University, which was founded by Hetman Pavlo Skoropadsky, and in 1920–1931, he taught at the Dragomanov Kyiv Higher Institute of Public Education. His lecture courses were devoted to ancient Russian (Ukrainian) history and historiography. In 1924, he became a member of the All-Ukrainian archaeological committee of the Higher School of Economics and a full member of the research department of the history of Ukraine M. Hrushevsky, headed the subsection of the history of material culture. The direction of V. Danylevych's scientific work was Studios on the archeology of Ukraine and the history of governance in Sloboda Ukraine in the 17th – 18th centuries.

Keywords: Vasyl' Danylevych, historian, professor, pedagogical activity, St. Volodymyr University, Professor Antonovych Kyiv School of Historians, Kharkiv University, the end of the 19th – the first third of the 20th century, St. Volodymyr University, Kyiv, University of Warsaw.

Актуальність. Дослідження життя, наукової, педагогічної, громадської діяльності українських істориків третьої чверті XIX – початку XX ст. є актуальною темою для вивчення істориками XXI ст. Адже, персоналії, життя, науковий доробок, педагогічна діяльність багатьох українських істориків третьої чверті XIX – початку XX ст., ще недостатньо відомі вченим та широкому загалу істориків і людей, які цікавляться питаннями української історії. Незважаючи на різноманітну діяльність істориків вищезазначеного періоду, у даній статті приділяється увага педагогічній діяльності одному з істориків даного періоду – Василю Юхимовичу Данилевичу. Однією з ланок відтворення національної пам'яті народу є педагогічна діяльність. Від того як педагог подає історію, як зацікавлює, який зміст вкладає у викладання, значною мірою залежить доля майбутніх поколінь та доля держави в цілому. Дослідження педагогічної діяльності Василя Юхимовича Данилевича потребує на вивчення та популяризації.

Мета статті – дослідити педагогічну діяльність Василя Юхимовича Данилевича.

У статті проаналізовано праці Василя Данилевича: його дипломна робота, написана під керівництвом професора Володимира Антоновича і відзначена золотою медаллю Університету Св.Володимира – «Очерки истории Полоцкой земли до конца XIV столетия»¹; праця науковця за яку йому було присвоєно вчене звання приват-доцента кафедри російської історії «Значение нумизматики в изучении русской истории»², де вчений зіставляв нумизматику з метрологією, археологією, палеографією, дипломатикою, сфрагістикою, показав її значення для вивчення соціально-економічного життя Давньої Русі, історії мистецтва тощо; життєпис професора В. Ю. Данилевича, складений ним самим у 1919 р.³; інформація із двох номерів газети «Рада» за 1907⁴ та 1908⁵ рр.; спогади Бориса Крупницького про Василя Данилевича⁶.

¹ Данилевич, В. Е. 1896. Очерки истории Полоцкой земли до конца XIV столетия. Тип. Императорского Университета Св. Владимира. Киев. 288 с.

² Данилевич, В. Е. 1903. Значение нумизматики в изучении русской истории. Записки Императорского Харьковского Университета. Харьков. 4. 165–197.

³ Життєпис проф. В. С. Данилевича (складений ним самим). 1919. Записки історико-філологічного відділу УАН / під редакцією П. Зайцева. За головним редагуванням Д. І. Багалія. Київ. 1. LXXXV-LXXXVI.

⁴ З кийського університету (28.09.1907). Рада. Київ. 219. С. 2.

<https://libraria.ua/numbers/920/60660/?PageNumber=2&ArticleId=2128157&Search=данилевич>

⁵ По вищих школах (12.06.1908). Рада. Київ. 134. С. 3.

<https://libraria.ua/numbers/920/64570/?PageNumber=3&ArticleId=2280818&Search=данилевич>

⁶ Крупницький, Борис. 2017. Зі спогадів історика / Упоряд., вст. стаття, ком. Дмитра Гордієнка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Київ. 144.

Проаналізовано праці А. О. Гомоляка: стаття «Суспільно-політичний устрій Київської Русі в оцінці В. Ю. Данилевича»⁷, стаття «В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини»⁸; праця С. В. Трубочанінова про наукову та педагогічну роботу В. Ю. Данилевича⁹; стаття С. А. Плева¹⁰; праці О. В. Юркової¹¹, І. Якімової¹² та А.С. Яненко¹³. Виявлені та проаналізовані джерела та історіографія дозволили дослідити педагогічну діяльність Василя Данилевича.

Василь Юхимович Данилевич народився 9 лютого 1872 р. у родині спадкового дворянина у місті Курськ (нині територія Російської Федерації). Батько майбутнього педагога був прокурором окружного суду станиці Усть-Медведицької. Мав брата Георгія та сестру Людмилу. Початкову освіту Василь Данилевич здобув в Уманській 4-класній прогімназії, яку закінчив з нагородою першого ступеня. У Києві в 1884-1891 рр. Василь Данилевич навчався у 4-й Київській гімназії, яку закінчив зі срібною медаллю¹⁴.

У 1891 р. юнак вступив на історичне відділення історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира, де займався під керівництвом видатного історика Володимира Боніфітійовича Антоновича. В Університеті Св. Володимира сформувалися основи наукових інтересів Василя Данилевича в галузі давньоруської та української історії, археології та нумізматики, яку викладав професор Антонович. Василя Данилевича навчали також видатні історики В. С. Іконников та П. В. Голубовський¹⁵.

У 1896 р. Василь Юхимович Данилевич закінчив історико-філологічне відділення Університету Св. Володимира у Києві з дипломом 1-го ступеня. Претендував на здобуття першого вченого ступеня – магістра наук (золота медаль, якої він був удостоєний за працю «Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия»¹⁶, яка була написана під керівництвом В.Б.Антоновича і давала право стати професорським стипендіатом). Але одразу він не міг скористатися цим правом, адже згідно із університетським статутом Російської імперії молодий науковець не міг бути зарахованим у магістерію, так як протягом двох років в університеті отримувач вчительську стипендію розміром 600 карбованців, і тому мав відробити її 3-річною працею¹⁷.

Молодий вчений намагався знайти роботу в будь-якому університетському місті, де б була наукова бібліотека, щоб продовжувати свої наукові дослідження. Проте це виявилось марним. Тому він виїхав у Баку, де протягом 1896–1897 навчального року викладав історію та географію в реальному училищі, потім учителював у Дерпті. У 1897 р. він переїхав до міста Юр'їв (Тарту), де викладав історію та географію в місцевому реальному училищі та вчителював до 1900 р.¹⁸.

⁷ Гомоляко, А. 2009. Суспільно-політичний устрій Київської Русі в оцінці В. Ю. Данилевича. *Український історичний збірник*. Ніжин. 12. 323-328.

⁸ Гомоляко, А. 2010. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. *Український історичний збірник*. 13(2). 97-105.

⁹ Трубочанінов, С. В. 2018. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 46. 73-99.

¹⁰ Плева, С. А. 2006. С преподавательской кафедры - в революцию (К 135-летию со дня рождения В.Е. Данилевича). *Донской временник*. Ростов-на-Дону. 91-93.

¹¹ Юркова, О. В. 2004. Данилевич Василь Юхимович. *Енциклопедія історії України/редкол.: В. А. Смолій та ін.; Інститут історії України НАН України*. Київ. *Наукова думка*. 2: Г-Д. 688 с.

¹² Якімова, І. 2016. Феномен гендерної археології на теренах України на зламі епох (друга половина XIX– 1930-ті рр.). дис. ...канд. іст. наук ; 07.00.06 / Дніпро. 257 с.

¹³ Яненко, А. С. 2015. Підготовка музейних працівників в аспірантурі Лаврського музею культур та побуту та Всеукраїнського музейного городка у другій половині 1920-х–на початку 1930-х рр. *Сівєричина в історії України*. 268-299.

¹⁴ Юркова, О. В. 2004. Данилевич Василь Юхимович. *Енциклопедія історії України*. 2. 285.

¹⁵ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.98

¹⁶ Данилевич, В. Е. 1896. *Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия*. 288 с.

¹⁷ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.98.

¹⁸ Там само. С.98.

У 1900–1901 рр. він працював у місті Ревель учителем історії та географії жіночої Олександрівської гімназії. Після закінчення терміну обов'язкової трьохрічної праці на посаді вчителя В. Ю. Данилевич улітку 1901 р. виїхав до Харкова. Він вирішив присвятити себе науковій діяльності та готувався до складання магістерських іспитів з російської історії в Харківському університеті. У 1906 р. В. Ю. Данилевич почав писати дисертацію на тему «Очерки по истории Слободской Украины XVII–XVIII ст.». Однак, через велике завантаження, робота над дисертацією просувалася повільно і складно¹⁹.

Із осені 1902 р. вчений працював учителем історії в Харківській жіночій гімназії Д. Оболенської, а з 1903 р. – також і в жіночій Вознесенській гімназії (при євангельсько-лютеранській церкві) та в Маріїнській 1-й гімназії²⁰.

У грудні 1901 – травні 1902 рр., Василь Данилевич успішно склав магістерські іспити з російської історії в Харківському університеті, а у 1903 р. прочитав дві пробні лекції²¹. Лекція «Значение нумизматики в изучении русской истории»²², прочитана 20 лютого 1903 р. й надрукована, засвідчила глибокі знання молодого викладача із спеціальних історичних дисциплін, мала значну кількість бібліографічних посилань, що допомагало детальніше ознайомитись з нумізматиною та з окремими розділами цієї науки. Лектор зіставляв нумізматику з метрологією, археологією, палеографією, дипломатикою, сфрагістиком, показав її значення для вивчення соціально-економічного життя Давньої Русі, історії мистецтва, історії Золотої Орди²³.

В. Ю. Данилевичу було присвоєно вчене звання приват-доцента кафедри російської історії Харківського університету²⁴, де у 1903–1904 рр. він розпочав викладати курс історії давньоруських земель та проводити практичні заняття. У лекційному курсі він доводив важливе значення цього періоду в історії Київської Русі: *«Родовая теория не объясняет не только общего смысла русской истории, но даже между княжеских отношений. Прежде всего смена столов определялась вовсе не всегда родовым началом. Так, сплошь и рядом князь занимали столы по желанию веча, по договору, с помощью оружия и т. д. Затем эта теория совершенно не может бьяснить явлений внутренней жизни удельной Руси. [...] термин «федеративный» не подходит совершенно древней Руси. Лучшее «областность», «областной». Идея областности, будучи применена к изучению русской истории, оказала ему громадную пользу и значительно продвинула его вперед»*²⁵.

У Харкові молодий вчений мав теплі товариські відносини із учнем школи професора В. Б. Антоновича, професором Дмитром Багалієм, також вихованцем історико-філологічного факультету Університету Св. Володимира у Києві в 1876–1880 рр. Своє перебування у Харкові В. Ю. Данилевич описав у листі до професора В. С. Іконнікова від 14 грудня 1902 р.: *«я даже не надеялся и не мог себе представить таких сердечных и добрых отношений, какие я встретил среди здешнего историко-филологического факультета: я сразу почувствовал себя среди них как свой. Я не стану говорить о Д. И. Багалее, который относится ко мне радо сердечно, который постоянно выказывает мне доброе внимание и помогает во всех моих начинаниях»*²⁶.

У 1907 р. розпочався київський період життя та діяльності Василя Данилевича. Він був запрошений Університетом Св. Володимира замістити вакантну після смерті професора П. В. Голубовського (1857–1907) кафедру історії Росії. У київській пресі тоді розглядали питання, що, цю кафедру міг посісти М. С. Грушевський. За свідченням декана історично-

¹⁹ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.100.

²⁰ Трубочанінов, С. В. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. С.80.

²¹ Життєпис проф. В. С. Данилевича (складений ним самим). 1919. С. LXXXV-LXXXVI.

²² Данилевич, В. Е. 1903. Значение нумизматики в изучении русской истории. Записки Императорского Харьковского Университета. Харьков. 4. С. 165–197.

²³ Трубочанінов, С. В. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. С.79.

²⁴ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.98.

²⁵ Гомоляко, А. Суспільно-політичний устрій Київської Русі в оцінці В. Ю. Данилевича. С. 325.

²⁶ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.99.

філологічного факультету Університету Св. Володимира М. М. Бубнова, В. Ю. Данилевич «был приглашен факультетом из Харькова в качестве приват-доцента. Факультет ценил обширные познания Данилевича и, если Данилевич не был тогда же избран профессором, то только потому, что у него не было магистерской диссертации, без которой, как известно, нельзя быть даже исправляющим должность экстраординарного профессора»²⁷.

Протягом 1907–1915 рр. Василь Юхимович працював приват-доцентом Університету Св. Володимира. 29 вересня 1907 р. він прочитав вступну лекцію «Разделение русской истории на периоды»²⁸. В газеті «Рада» за 28 вересня 1907 р. за номером 219 повідомлялось, що цей курс мав бути прочитаний за одне півріччя для тих студентів, які не прослухали повного курсу у П. В. Голубовського²⁹.

Разом із іншими викладачами Університету Св. Володимира В.Ю. Данилевич викладав на Київських вищих жіночих курсах, на Вечірніх вищих жіночих курсах та на Вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної. У 1908–1909 рр. педагог розробив лекційний курс «Русская историческая география», який читав у весняному семестрі в Університеті Св. Володимира та на Київських вищих жіночих курсах, де з 1907 р. викладав спеціальний курс старожитностей – археологію³⁰. Педагог заохочував курсисток до занять і організував різні заходи. Наприклад, у грудні 1910 р. він організував екскурсію до Москви, в якій взяли участь 130 курсисток. Під час екскурсії ними були відвідані місця археологічних розкопок, Історичний музей тощо³¹.

Як згадувала, одна з учениць Василя Данилевича, Н. Д. Полонська про лекції курсу з археології, то «Для нас, неуків, його лекції були цінні, бо він вводив в історію, знайомив з історичними поглядами, школами, думками ... особисто мене дуже цікавила ця дисципліна». Вже у 1907 р. Н. Д. Полонська разом ще з однією його ученицею В. Є. Козловською записували та редагували лекції з археології Василя Данилевича та разом проводили багато часу в археологічному музеї при Вищих Жіночих Курсах, який був відкритий за ініціативи самого педагога у 1913 році³².

Одночасно розробив курс з історії України, що закінчувався 1783 р., який був насичений різними джерелами, у т.ч. іноземного походження. У своїх курсах вчений приділяв увагу історії українського козацтва, соціально-економічному та культурному розвитку українських земель, а також звертав увагу на питання історичної географії. Курс по російській історії він уперше прочитав у 1909–1910 рр. на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира та на Київських вищих жіночих курсах³³.

Курс з історії стародавньої Русі до XIV ст. В. Ю. Данилевич уперше прочитав у 1909–1910 рр. на історико-філологічному факультеті Університету Св. Володимира та на Київських вищих жіночих курсах, про що повідомлялось у 134 номері газети «Рада» за 12 червня 1908 р.³⁴. Навесні 1910 р. на Київських вищих жіночих курсах він викладав курс «Истории русской колонизации», який хронологічно охоплював період з IX по XIX ст.³⁵.

Серед учениць педагога на Київських вищих жіночих курсах були відомі в майбутньому історики й археологи В. Є. Козловська та Н. Д. Меньшова (Полонська-Василенко). Донька покійного професора Голубовського, Н. П. Голубовська під керівництвом Василя Юхимовича досліджувала історію Київської Русі, у збірнику

²⁷ Гомяляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.100.

²⁸ Там само.

²⁹ З київського університету. С. 2.

<https://libraria.ua/numbers/920/60660/?PageNumber=2&ArticleId=2128157&Search=данилевич>

³⁰ Трубочанінов, С. В. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. С.79.

³¹ Якімова, І. Феномен гендерної археології на теренах України на зламі епох. С. 96

³² Там само. С. 135.

³³ Там само. С. 90.

³⁴ По вищих школах. С. 3.

<https://libraria.ua/numbers/920/64570/?PageNumber=3&ArticleId=2280818&Search=данилевич>

³⁵ Трубочанінов, С. В. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. С.82.

студентських наукових праць Київських вищих жіночих курсів «Minerva» за 1913 р. вона надрукувала розвідку «Географические данные в Русской Правде»³⁶.

Науковець залучав своїх учнів до активної участі у різних сферах наукової діяльності. Його учень, у подальшому український науковець, історик, освітній діяч, Борис Дмитрович Крупницький, який навчався в Університеті Св. Володимира, згадував про свого вчителя так: «Завжди дуже пристойно вбраний, навіть з солідною елеганцією, хоч і не вишукано, Данилевич, своїм безкровним, пожовклим, немов з пергаменту, обличчям, робив на мене враження якоїсь постаті, вихопленої з візантійської ікони. В його понурім, здерев'янілим обличчі, в його поважних повільних рухах і одноманітнім, протяжним голосі було щось з атавістичного, дворянсько-затхлоного, і ніяк не можна було уявити собі його молодим, людиною, що могла щиро засміятися, бути веселою й жартівливою»³⁷. Б. Д. Крупницький відзначав, що студенти розбирали та вчитували текст, а Василь Данилевич «дуже поважно, ґрунтовно, критично, навіть педантично підходив до джерела. А це для нас, початківців, була найбільш потрібна річ»³⁸.

Серйозну конкуренцію для Василя Данилевича на історико-філологічному факультеті Університеті Св. Володимира для заміщення вакантної посади професора кафедри російської історії склав захист у листопаді 1913 р. магістерської дисертації «Очерки по истории царствования Михаила Федоровича» приват-доцента Є.Д. Сташевського³⁹. Праця мала виявлені факти плагіату та серйозні недоліки, але була допущена до захисту за умови, що Є.Д. Сташевського напише якісне дисертаційне дослідження і не буде претендувати на кафедру в Університеті Св. Володимира. Неофіційні опоненти професори М.Ф. Довнар-Запольський та В.С. Іконніков виступили з гострою критикою, але дали позитивний відгук. Василь Юхимович Данилевич та приват-доцент П.П. Смірнов дали негативні висновки. Рада історико-філологічного факультету в січні 1914 р. затвердила Є.Д. Сташевського у ступені магістра. Останній не дотримав своєї обіцянки і подав документи на конкурс по заміщенню вакантної кафедри російської історії Університету Св. Володимира⁴⁰. Тоді, Василь Юхимович надрукував свій негативний відгук на дисертацію Є.Д. Сташевського. У лютому 1915 р. незначною більшістю голосів Є.Д. Сташевський був обраний екстраординарним професором Університету Св. Володимира, а Василь Данилевич, який був на дванадцять років старшим від Є.Д. Сташевського, був змушений залишити Alma Mater, де відпрацював протягом 1907-1915 рр.⁴¹.

Василь Данилевич перейшов на посаду приват-доцента і старшого асистента Варшавського університету, де викладав курс «Историческая география России»⁴². Наприкінці червня 1915 р., в умовах Першої світової війни, Варшавський університет був евакуйований до Ростова-на-Дону, де гостро потребував забезпечення викладацькими кадрами⁴³.

Громадсько-політична діяльність В. Ю. Данилевича у Ростові-на-Дону під час Лютневої революції 1917 р., яку історик зустрів із захопленням, проводив публічні лекції та брав участь у мітингах та маніфестаціях, став одним з лідерів української громади Ростова-на-Дону, заслуговує на побіжний огляд. Тимчасовий уряд вирішив заснувати з 1 липня 1917 р. в Ростові-на-Дону університет і присвоїти йому назву «Донський». Так було завершено трансформацію Варшавського університету в Донський університет⁴⁴.

³⁶ Трубочанінов, С. В. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. С.82.

³⁷ Крупницький, Борис. Зі спогадів історика. С. 18.

³⁸ Там само. С. 19.

³⁹ Там само. С. 20.

⁴⁰ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.102.

⁴¹ Там само. С.102.

⁴² Там само. С.101.

⁴³ Трубочанінов, С.В. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. С.84-85.

⁴⁴ Там само. С.85.

Всі верстви населення Ростова-на-Дону, викладачі, студенти були захоплені вихором змін. Педагог поринув у політику, став одним із лідерів українського руху в Ростові-на-Дону і Нахичевані. Для Ростова-на-Дону цей рух був новим і несподіваним явищем. Його сплеску сприяли завойовані революцією свободи, якісні й кількісні зміни в українській частині населення, які відбулися в Ростові-на-Дону за період Першої світової війни, коли місто заповнили біженці й виселенці з українських губерній та з Галичини, окрім солдатів-українців місцевого гарнізону з'явилися військовополонені українці – солдати австрійської армії⁴⁵.

Навесні 1917 р. у Ростові-на-Дону було декілька українських організацій: Товариство федералістів, об'єдналися українські соціалісти-революціонери, утворилося культурно-просвітнє товариство «Просвіта». У місті утворилася й українська соціал-демократична група. 23 березня 1917 р. як її представник В. Данилевич брав участь в організаційних зборах місцевих соціал-демократів. 16 квітня 1917 р. на зборах під головуванням Василя Данилевича був заснований Ростово-Нахичеванський відділ Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП). На момент створення в новій організації перебувало 66 осіб (солдати, біженці-галичани, військовополонені), партійний комітет очолював сам В.Ю. Данилевич⁴⁶.

Як представника УСДРП Василя Юхимовича можна було зустріти і почути на різноманітних суспільних заходах і зборах, що відбувалися в Ростові-на-Дону, на з'їзді народних вчителів Ростовського округу або засіданні Ради робітничих і солдатських депутатів. Найгучнішою справою В.Ю. Данилевича стала спроба створення в Ростові-на-Дону, на базі частин місцевого гарнізону, окремого українського полку імені гетьмана Дорошенка. Утворити український національний полк хотіли чимало солдатів і офіцерів-українців, натхненних появою подібних частин в Києві та інших містах, і саме В.Данилевич став їхнім ідейним керівником .

20 травня 1917 р. питання про створення в Ростові-на-Дону українського полку довго і гаряче обговорювалося на засіданні місцевої Ради солдатських і офіцерських депутатів. Побоюючись дезорганізації російської армії в період Першої світової війни, збори висловилися проти формування такого полку, в обговоренні цього питання брав участь В.Ю. Данилевич і разом з групою прихильників демонстративно покинув збори⁴⁷.

22 травня 1917 р. під звуки військового оркестру, з синьо-жовтим прапором, біля 100 солдатів і офіцерів-українців місцевого гарнізону на чолі з В.Ю. Данилевичем пройшли вулицями Ростова-на-Дону до будинку, де відбувалось засідання Ради робітничих і солдатських депутатів, перервали її роботу, заявили про створення в Ростові-на-Дону українського полку, виклали свої вимоги: надати полку імені гетьмана Дорошенка зброю, амуніцію і окремі бараки. Бажаних наслідків ці вимоги не мали, проте організатора демонстрації В. Ю. Данилевича у пресі назвали «гетьманом Данилевичем»⁴⁸.

Восени 1917 р. В. Ю. Данилевич виступав із циклом лекцій під назвою «Україна и Россия». У Таганрозі 30 вересня 1917 р. він виголосив лекцію «Причини, по котрым Украина нужна России», а в Ростові-на-Дону 6 жовтня 1917 р. – лекцію «Переяславский трактат 1654 г.». Лектор намагався показати складну історію відносин між двома народами⁴⁹.

У 1918 р. Василь Данилевич повернувся в Україну, написав заяву 4 липня 1918 р. про бажання бути професором на кафедрі української історії або історичної географії України, або передісторичної археології України у Київському державному Українському

⁴⁵ Плева, С. А. С преподавательской кафедры - в революцию. С. 91.

⁴⁶ Там само. С.92.

⁴⁷ Там само. С.92.

⁴⁸ Там само. С.93.

⁴⁹ Грубчанінов, С. В. Наукова та педагогічна діяльність Василя Даниловича в царині історичної географії. С.85.

університеті, який заснував гетьман Павло Скоропадський. Був обраний на посаду екстраординарного професора російської історії⁵⁰.

Із 1920 р. В. Ю. Данилевич багато років працював професором Київського вищого інституту народної освіти ім. М. Драгоманова у Києві. Лекційні курси Василя Юхимовича були присвячені давньоруській історії та історіографії. Наукові інтереси вченого були зосереджені на проблемах давньоруської історії, історії України, археології та нумізматики. Історик опублікував понад 50 наукових праць. У 1924 р. В. Ю. Данилевич був обраний членом Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН⁵¹.

У квітні 1924 р. В. Ю. Данилевич став дійсним членом науково-дослідної кафедри історії України М.С. Грушевського, створеної на підставі постанови Наукового Комітету Народного Комісаріату Освіти від 30 березня 1924 р. У складі кафедри В. Ю. Данилевич очолював підсекцію історії матеріальної культури, працював над дослідженням археології України та історії врядування в Слобідській Україні XVII–XVIII ст.⁵².

Професор при викладі курсу передісторичної матеріальної культури України звертав передусім увагу на стан вивчення того чи іншого питання та на методи його дослідження. Він був переконаний, що фактичний матеріал аспіранти можуть віднайти в літературі, зазначеній в програмі, та під час ознайомлення із музейними зібраннями. Між тим, – підкреслював вчений, *«історіографія та методологія української матеріальної культури не мають жодної літератури. Тим часом знання цієї справи має першорядну вагу задля їхньої (аспірантів) придужої праці на ниві науки. Власне кажучи, без знання тієї справи фактичні відомості залишаються мертві і становлять лише зайвий вантаж у людському житті, бо поставитися критично до фактів така людина не може»*⁵³.

Згідно плану науково-дослідної праці Науково-дослідної Кафедри історії України в Києві на роки 1927–1928 і 1928–1929 рр. індивідуальним заняттями В.Ю. Данилевича знову визначено поряд з археологічною проблематикою («Рання металічна техніка на Україні») й завершення теми з історії Слобідської України («Організація Слобідської України в XVII–XVIII ст.»). Як повідомлялося в офіційному повідомленні про діяльність науково-дослідничої кафедри в 1927–1928 академічному році, кафедра з-поміж іншого ставила своїм завданням на найближчі роки *«розроблення актового історичного матеріалу для пізнання соціально-економічної історії Лівобережної України XVIII ст.»* та *«заняття над вибіркою і обробленням невиданого матеріалу для другої половини XVII в., над статистикою й економікою Лівобережжя в середини і другій половині XVIII в.»*⁵⁴.

Щодо учнів педагога, то вчителем К.Ю. Коршака та А.Г. Слюсарського правомірно вважати Василя Юхимовича Данилевича – керівника семінару підвищеного типу з первісної культури. У липні 1929 р. В. Данилевич у рекомендаціях К.Ю. Коршаку та А.Г. Слюсарському зазначав: *«... весь час працював під моїм безпосереднім керівництвом над питаннями з передісторичної археології... Взагалі, він виявив себе за здібного й зацікавленого наукою студента. Отже, все те дає йому цілковите право продовжувати й далі свою наукову діяльність, стати аспірантом»*⁵⁵. Тобто зі спогадів учнів можна зрозуміти, що все-таки Василь Юхимович Данилевич вмів зацікавити своїх студентів до предмету та в подальшому співпрацював з ними.

На кафедрі історії України М. С. Грушевського В. Ю. Данилевич працював протягом 1924–1929 рр. Після цього він викладав у Київському інституті народної освіти, після його реорганізації – у Київському педагогічному інституті професійної освіти. На пенсію Василь

⁵⁰ Плева, С. А. С преподавательской кафедры - в революцию. С. 93.

⁵¹ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.103.

⁵² Там само. С.103.

⁵³ Юркова, О. В. Діяльність науково-дослідної кафедри історії України М. С. Грушевського (1924–1930 рр.). С.124.

⁵⁴ Гомоляко, А. В. Ю. Данилевич як дослідник історії Слобожанщини. С.103.

⁵⁵ Яненко, А. С. Підготовка музейних працівників в аспірантурі Лаврського музею культур та побуту та Всеукраїнського музейного городка у другій половині 1920-х–на початку 1930-х рр. С.295.

Данилевич вийшов у 1931 р., але повернувся до педагогічної праці в Інституті червоної професури і Київському державному університеті, також продовжував брати участь в роботі Археографічної комісії ВУАН⁵⁶.

Висновки. Професор Василь Юхимович Данилевич (1872–1936) є знаковою постаттю української науки та освіти. Науково-педагогічна робота Василя Юхимовича Данилевича тривала майже сорок років і охопила його працю викладачем Бакинського реального училища у 1896-1897 рр., вчителем Юр'ївського (Тарту) реального училища у 1897–1900 рр., Ревельської Олекс андріївської гімназії у 1901 р, вчителем у Харківській гімназії у 1902–1907 рр., приват-доцентом у Харківському університеті у 1903–1907 рр. та Університеті Св. Володимира у 1907–1915 рр. та на Вищих жіночих курсах у Києві, приват-доцентом Варшавського університету у 1915–1917 рр., професором в Українському університеті у 1918–1920 рр. в Києві та Київському інституті народної освіти у 1920–1931 рр. та ін.

Упродовж плідного педагогічного життя історик розробив і провів багато лекційних занять. Серед них були курс з історії давньоруських земель, з історичної географії, джерелознавства, з історії російської колонізації тощо. Значну увагу він приділяв історії українського козацтва, соціально-економічному та культурному розвитку українських земель, висвітлюючи також і питання історичної географії. В. Ю. Данилевич активно співпрацював зі своїми студентами, залучав їх до різних сфер діяльності.

Повернувшись в Україну в 1918 р. В. Ю. Данилевич висловив бажання працювати на користь українського народу й української науки. У 1918–1920 рр. він працював професором Київського державного Українського університету, який заснував гетьман Павло Скоропадський, у 1920–1931 рр. викладав у Київському вищому інституті народної освіти ім. М. Драгоманова. Його лекційні курси були присвячені давньоруській історії та історіографії. У 1924 р. він став членом Всеукраїнського археологічного комітету ВУАН та дійсним членом науково-дослідчої кафедри історії України М. С. Грушевського, очолив підсекцію історіоматеріальної культури. Напрямом наукової роботи В. Ю. Данилевича стали студії з археології України та історії врядування в Слобідській Україні у XVII–XVIII ст.

References

- Gomolyako, A. 2009. Sypilno-politychny ustriy Kiiivskoi Rusi v ocinci V. Yu. Danylevicha [*Socio-political system of Kyivan Rus` in the assessment of V. Yu. Danylevych*]. Ukrayins`ky`j istory`chny`j zbirny`k [*Ukrainian historical collection*]. Nizhyn. 12. 323-328 [in Ukrainian].
- Gomolyako, A. 2010. V. Yu. Dany`levy`ch yak doslidny`k istoriyi Slobozhanshhy`ny` [*V. Y. Danylevych as a researcher of the history of Slobozhanshchyna*]. Ukrayins`ky`j istory`chny`j zbirny`k [*Ukrainian historical collection*]. 2010. 13 (2). 97-105 [in Ukrainian].
- Danilevich, V. E. 1896. Ocherki storii Polockoj zemli do konca XIV stoletiya [*Essay on the History of the Polotsk land until the end of the XIV century*]. Tip. Imperatorskogo Universiteta Sv. Vladimira. Kiev. 1896. 288 [in Russian].
- Danilevich, V. E. 1903. Znachenie numismatiki v izuchenii russkoy istorii [*The importance of numismatics in the study of Russian history*]. Zapiski Imperatorskogo Kharkovskogo Universiteta [*Notes of the Imperial Kharkiv University*]. Kharkov. 4. 165-197 [in Russian].
- Zhyttepis prof. V. Yu. Danylevycha (skladeniy nym samym) [*Biography of prof. VE Danylevych (compiled by him)*]. 1919. Zapiski istoryko-filologichnogo viddilu NAN [*Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies named after M.S. Hrushevsky NAS of Ukraine*] / pid redkcieu P. Zaiceva. Za golovmem redaguvanyam D.I. Bagalia. Kyiv. 1. LXXXV-LXXXVI [in Ukrainian].

⁵⁶ Юркова, О. В. Діяльність науково-дослідної кафедри історії України М. С. Грушевського (1924–1930 рр.). С.225.

- From Kiev University. 28.09.1907. Rada [The Council]. Kyiv, 219. 2 [in Ukrainian] <https://libraria.ua/numbers/920/60660/?PageNumber=2&ArticleId=2128157&Search=данилевиЧ>
- Krupnycz`kyj, Borys. 2017. Zi spogadiv istory`ka [From the memoirs of a historian] /Uporyad., vst. stat`tya, kom. Dmy`tra Gordiyenka; Insty`tut ukrayins`koyi arxeografii ta dzhereloznavstva im. M. S. Grushevs`kogo NAN Ukrayiny` [Institute of Ukrainian Archaeography and Source Studies named after M.S. Hrushevsky NAS of Ukraine]. Kyiv, 144 [in Ukrainian].
- Plema, S.A. 2006. S prepodovatel'skoi kafedry - v revolyuzyyu (K 135-letiyu so dnya rozhdenia V.Ye.Danilevicha) [From the teaching department – to the revolution (To the 135th anniversary of the birth of V. E. Danilevich)]. Donskoj vremennik [Don vremennik]. Rostov-on-Don. 91-93 [in Russian].
- Po vyshchyykh shkolakh. [In higher schools]. 12.06.1908. Rada [The Council]. Kyiv, 134. 3 [in Ukrainian]. <https://libraria.ua/numbers/920/64570/?PageNumber=3&ArticleId=2280818&Search=данилевиЧ>
- Trybinchanov, S.V. 2018. Naukova ta pedagogichna di`lnist' Vasyl' Danylevycha v zaryni istorychnoi geographii [Scientific and pedagogical activity of Vasily Danilovich in the field of historical geography]. Storinki istorii: zbirnyk naukovykh prac [Pages of history: a collection of scientific works]. 46. 73-99 [in Ukrainian].
- Yurkova, O. V. 2004. Danylevych Vasyl' Yukhymovych. Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny [Encyclopedia of the History of Ukraine. /redkol.: V. A. Smoliy ta in.; Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. /editor.: V. A. Smoliy and others; Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv: Naukova dumka. 2: H-D. 688 [in Ukrainian] http://www.history.org.ua/?termin=Danylevych_V. [in Ukrainian].
- Yurkova, O. V. 1999. Dialnist' naukovo-doslidnoi kafedry istorii Ukrainy M.S. Grushevskogo (1924-1930) [Activity of the research department of the history of Ukraine of M. S. Hrushevsky (1924-1930)]. Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny [Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv. 124 [in Ukrainian].
- Yakimova, I. 2016. Phenomen gendernoi archeologii na terenax Ukrainy na zlami epoh (druha pol. XIX– 1930-ti rr.) [The phenomenon of gender archeology on the territory of Ukraine at the turn of the epochs (the second half of the XIX– 1930s)]. Candidate's thesis. Dnipro. 257 [in Ukrainian].
- Yanenko, A.S. 2015. Pidhotovka museinykh pracivnikov v aspiranturi Lavr'skogo museyu kul'tiv ta pobutu ta Vseukrainskogo musejnogo gorodka u drugiy polovine 1920- na pochatku 1930 [Preparation of museum workers in postgraduate studies of the Lavra Museum of cults and everyday life and the All-Ukrainian Museum town in the second half of the 1920s–early 1930s.]. Sivershina v isrorii Ukrainy [Severshchyna in the history of Ukraine]. 268-299 [in Ukrainian].